

Оксана Олександрівна ОСЕТРОВА

Доктор філософських наук,
професор кафедри філософії,
професор кафедри соціальної роботи та
управління соціальними процесами,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Д.Яворницького, 35, Дніпро, 49044, Україна

E-mail: oosetrova44@gmail.com,

УДК 17.032.2:364

Oksana OSETROVA

Doctor of Philosophical Sciences,
Professor of the Department of Philosophy,
Professor of the Department of Social Work
and Management of Social Processes,
Oles Honchar Dnipro National University,
35 D.Yavornytskyi Ave.,
Dnipro, 49044, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7598-1144>

Р. ДЕКАРТ:

**ПРИНЦИПИ РАЦІОНАЛІСТИЧНОГО МЕТОДУ ТА МОРАЛІ
(ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
У СФЕРІ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ)**

Received 14 November 2024; revised 07 December 2024; accepted 09 December 2024

DOI: 10.15421/342445

Анотація

У даній статті фокус науково-дослідницької уваги спрямовано на осмислення принципів дедуктивно-раціоналістичного методу французького мислителя доби Ного Часу Р.Декарта, який на його основі сформулював і правила моралі. Робота передбачає критичний аналіз зазначених принципів, зокрема моралі, з огляду на сучасні умови буття, означені соціальними катаклізмами, що зумовлюють трагічні зміни та складні життєві обставини, на пошук шляхів мінімізації / подолання яких і мають спрямовуватися сучасні наукові дослідження, які наразі розбудовуються у сфері філософії та соціальної роботи. **Мета даного дослідження** полягає у філософському критичному аналізі ключових принципів раціоналістичного методу пізнання та розбудованих на його основі максим, запропонованих на особистісний розсуд Р.Декартом. Крім того, у даній роботі увагу сфокусовано на тих перешикодах, які, затьмарюючи здоровий глузд індивіда, призводять до неочевидності очевидного, що зрештою наслідком своїм має усталення й подальше дотримання хибного висновку замість істинного, чому сприятиме послуговування психоаналітичним методом дослідження. Проведений аналіз дозволив з'ясувати такі важливі моменти: 1. У площині ratio: особливої уваги потребує усвідомлення сутності першого принципу раціоналістичного методу Р.Декарта, що передбачає всебічне наукове обґрунтування вибору простих та очевидних істин як першооснови подальшої розбудови наукового дослідження, що дозволить спростувати неочевидність очевидного, а також ретельний підхід до визначення ключових слів у його межах. 2. У площині моралі: науковцю слід розвинути у собі й надалі дотримуватися таких якостей, як рішучість, твердість, наполегливість, що попри сумнів дозволять дотриматися власної обраної індивідуальної наукової траєкторії.

Ключові слова: раціоналізм, здоровий глузд, метод, очевидність, істина, ясно і виразно, критичне мислення, мораль, максима, психоаналіз, соціальне несвідоме, соціально обумовлений фільтр, науковець-початківець.

P. DESCARTES:

**PRINCIPLES OF RATIONALISTIC METHOD AND MORALITY
(TO THE QUESTION ON THE METHODS OF SCIENTIFIC RESEARCH
IN THE FIELD OF PHILOSOPHY AND SOCIAL WORK)**

Abstract

In this article, the focus of research attention is directed at understanding the principles of the deductive rationalist method of the French thinker of the New Age, R.Descartes, who formulated the rules of morality on its basis. The work involves a critical analysis of these principles, in particular morality, given the current conditions of existence, marked by social cataclysms that cause tragic changes and difficult life circumstances,

the search for ways to minimize/overcome which should be directed by modern scientific research, which is currently being developed in the field of philosophy and social work. The purpose of this study is to provide a philosophical critical analysis of the key principles of the rationalist method of cognition and the maxims built on its basis, proposed by R. Descartes for personal discretion. In addition, the paper focuses on those obstacles that, by obscuring the common sense of an individual, lead to the non-obviousness of the ocular, which results in the establishment and further adherence to a false conclusion instead of the true one, which will be facilitated by the use of the psychoanalytic method of research. The achievement of this goal will contribute to the formation of critical thinking in novice scientists, which, based on doubt, should ultimately be directed not at denial and removal, which is irrational destruction, but at achieving and comprehending the truth, which should be the basis for finding constructive solutions in such meaningful areas of human activity as philosophy and practical social work. The analysis made it possible to identify the following important points: 1. In terms of ratio: special attention should be paid to understanding the essence of the first principle of R. Descartes' rationalist method, which provides for a comprehensive scientific justification for the choice of simple and obvious truths as the basis for further development of scientific research, which will refute the non-obviousness of the obvious, as well as a careful approach to identifying keywords within it. 2. In terms of morality: a scientist should develop determination, firmness, and perseverance, which, despite doubts, will allow him or her to follow his or her own individual scientific trajectory. In the future, this work should focus on the conscious choice and use of methods of cognition, which will help to improve the efficiency of research activities and the quality of work of beginning scientists.

Keywords: *rationalism, common sense, method, obviousness, truth, clearly and distinctly, critical thinking, morality, maxim, psychoanalysis, social unconscious, socially conditioned filter, novice scientist.*

Постановка проблеми.

Науковець-початківець постає перед цілою низкою складних питань методологічного й організаційного характеру, від розв'язання яких безпосередньо залежить як ефективність отриманих результатів, так й обґрунтованість сформульованих висновків і власних рекомендацій. Певною мірою вибір методів дослідження позначається на результатах його проведення у процесі роботи й досвідченого науковця.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України заактуалізувало низку багатограних і, відповідно, складних за своєю сутністю соціальних проблем, які потребують безпосереднього філософського осмислення, починаючи із сутності самого феномену війни, наслідки якої, позначаючись на сучасних соціальних процесах загалом і світоглядно-ціннісній системі координат й життєдіяльності людини, зокрема, розгортаються як в онтологічній, соціальній, гносеологічній, антропологічній, так і у морально-етичній площинах.

Більш того, наразі кожна конкретна людина, будучи об'єктивно зануреною у ситуацію війни, переживає цілу гаму різноманітних почуттів, емоцій та навіть зовнішніх впливів (у першу чергу, у даному контексті йдеться

про інформаційні), що здатні позначатися на її здоровому глузді та, відповідно, оціночних судженнях і прийнятих рішеннях. Наприклад, остаточно неусвідомлюваний через несталість психічної системи страх смерті під час масових обстрілів, притаманний підлітку, здатен спричинити його демонстративну поведінку, спрямовану на видимість заперечення страху. При цьому зазначена видимість очевидна далеко не для всіх, тим паче вона не усвідомлюється, як правило, ні самим підлітком, ні його однолітками, які можуть інтерпретувати таку поведінку як «героїзм». Навпаки, насправді йдеться не про відсутність страху смерті, а про відсутність здорового глузду та здатності до критичного мислення.

З огляду на зазначений приклад у контексті дослідження раціоналістичних настанов французького мислителя слід відмітити, що саме *здоровий глузд і критичне мислення*, за Р.Декартом, виступають основоположними атрибутами людини. Інакше кажучи, раціоналістичний метод, запроваджений французьким мислителем, наразі має бути критично переосмислений та застосований як у науковій діяльності, так і у практичній життєдіяльності людини загалом. До того ж, сучасні наукові дослідження, зокрема у сфері філософії та соціальної роботи,

на моє глибоке переконання, мають вирізнятися не абстрактним, виключно теоретизованим, а прикладним характером, спрямовуючись на пошук засобів і шляхів мінімізації / подолання нагальних соціальних проблем.

Отже, у даній статті фокус науково-дослідницької уваги спрямовано на осмислення принципів дедуктивно-раціоналістичного методу французького мислителя доби Ного Часу Р. Декарта, який на його основі сформулював і правила моралі. Робота безпосередньо передбачає критичний аналіз зазначених принципів, зокрема моралі, з огляду на сучасні умови буття, означені соціальними катаклізмами, що зумовлюють різноманітні – трагічні – зміни та складні життєві обставини, на пошук шляхів мінімізації / подолання яких, на моє глибоке переконання, й мають спрямовуватися сучасні наукові дослідження, які наразі розбудовуються у сфері філософії та соціальної роботи.

Аналіз стану дослідження.

Стосовно стану дослідження філософської спадщини Р. Декарта вважаю за необхідне одразу зацентрувати на двох моментах:

1) з одного боку, науковий доробок Р. Декарта ретельно досліджений (йдеться про праці, зокрема таких вітчизняних науковців, як О. Хома, Н.Хамітов, Л.Гармаш та ін.);

2) з іншого боку, останнім часом науково-дослідницька увага до аналізу принципів методу й моралі, сформульованих засновником раціоналістичної течії не вирізняється активністю.

Коментар. З огляду на другий момент вважаю за доцільне навести слухну думку самого Р.Декарта, згідно з якою він сам «ще на шкільній лаві дізнався, що не можна вигадати нічого настільки дивного і неймовірного, що не було б уже висловлено кимось з філософів» [Декарт 2015: 41]. Проте, на мою думку, реалії сучасного буття, сповнені нескінченної низки трагічних і кризових явищ, по-дій, катастроф тощо, потребують критичного аналізу, зокрема у площині очевидності / неочевидності, достовірності / недостовірності простих, на перший погляд, положень (аксіом, істин), які через філософську рефлексію осягає (принаймні намагається осягнути) особистість, що, з огляду на стан розвитку її свідомості й

самосвідомості, безпосередньо претендує на власну інтелектуальну автономію.

Під зазначеним кутом зору вирізняються праці як вітчизняних (О.Корх, П.Пилипишин [Пилипишин 2020]), так і зарубіжних учених (Ch. Taylor). Наукові роботи зазначених дослідників безпосередньо розбудовуються у площині проблематики індивідуалізму.

Слід зауважити, зокрема, що П. Пилипишин розкриває «гносіологічно-раціоналістичне розуміння індивідуалізму у філософії права Р.Декарта» [Пилипишин 2020: 322], а також розглядає «онтологічні, епістемологічні й методологічні умови індивідуалістичної антропології» [Пилипишин 2020: 322], при цьому апелюючи до таких понять, як свідомість, самосвідомість, якими оперував французький мислитель.

Слід зауважити, що у контексті даної статті, дотримуючись світоглядної позиції мислителя, який намагався зреалізувати «спроби реформувати ... власні думки» [Декарт 2015: 41], особисто я у жодному разі не претендую на відкриття нових смислів, прихованих у його працях, і на обов'язкове практичне застосування отриманих зрештою висновків. Однак вважаю за доцільне проаналізувати спадщину Р. Декарта з урахуванням актуальних наразі смислових акцентів, розставлених самою сучасною реальністю (інакше кажучи, реальністю об'єктивною), на розкриття яких безпосередньо й спрямовано, зокрема, дослідження науковців-початківців, що ведуть активний пошук конкретних ефективних рішень, необхідних для розв'язання складних завдань / ситуацій, детермінованих викликами сьогодення, що, у свою чергу, неможливо поза критичним осмисленням сутності стрижневих (таких, що або утворюють, або заперечують смисл) феноменів, явищ, процесів, понять тощо.

З огляду на зазначене й окреслено *мету даного дослідження*, яка полягає у філософському критичному аналізі ключових принципів раціоналістичного методу пізнання та розбудованих на його основі максим, запропонованих на особистісний розсуд Р.Декартом. Крім того, у даній роботі увагу сфокусовано на тих *перешкодах*, які, затьмарюючи здоро-

вий глузд індивіда, призводять до неочевидності очевидного, що зрештою наслідком своїм має усталення й подальше дотримання хибного висновку замість істинного, чому сприятиме послуговування психоаналітичним методом дослідження.

Досягнення зазначеної мети сприятиме формуванню у науковців-початківців критичного мислення, яке, спираючись на сумнів, зрештою має спрямовуватись не на виключне заперечення й зняття, що є нераціональним руйнуванням, а на досягнення й осмислення істини, що має покладатися в основу знаходження конструктивних рішень у таких смислотвірчих сферах людської діяльності, як філософія (з виходом у практичну філософію) та практична соціальна робота.

Базою для даного дослідження слугує праця Р.Декарта «Міркування про метод» (щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках)» (1-3 частини) у перекладі українською мовою, здійсненому В.Андрушком та С.Гатальською [Декарт 2015].

У даній роботі застосовувалися раціоналістичний метод, принципи аналізу та синтезу, конкретності істини, сполучення історичного й логічного. Крім того, важливу роль відведено психоаналітичному методу, у межах якого відбувалося послуговування поняттями, уведеними у широкий науковий обіг відомим психоаналітиком ХХ ст. Е.Фроммом.

Слід зауважити, що з огляду на застосування психоаналітичного методу, зокрема у процесі критичного аналізу запропонованих Р.Декартом правил моралі, доцільно врахувати позицію, висловлену сучасною вітчизняною дослідницею В.Свечаревської, згідно з якою «у розвитку відповідальності особистості доречно розглядати не тільки свідомість, а й несвідоме, оскільки його роль виявляється у дії психологічних механізмів зараження, наслідування, емпатії, ідентифікації, котрі функціонують як на рівні свідомості, так і на рівні несвідомого» [Свечаревська 2019: 264]. Дане твердження української ученої, на моє переконання, безпосередньо стосується й моральних приписів, оскільки стрижень відповідальності, як особистісної, так і соціальної, й утворюється максимами, які конкретна

людина свідомо / підсвідоме / несвідомо покладає в основу своєї життєдіяльності. При цьому важливо з'ясувати такі питання: «Які механізми впливають на індивіда у процесі розбудови всередині нього та усвідомлення ним власної системи світоглядно-ціннісних координат», «Наскільки процес формування й становлення внутрішньої системи цінностей зазнає зовнішнього впливу?» тощо. Зокрема, на отримання відповідей на зазначені питання й спрямовано дане дослідження.

Виклад основного матеріалу.

Історія людства охоплює низку загальноновизнаних епох, які послідовно змінювали одна одну. При цьому у межах кожної по-різному розставлялися світоглядно-ціннісні акценти щодо чуттєвого досвіду та *ratio*. Слід зауважити, що доба Нового Часу вирізняється розвитком протилежних напрямів – емпіризму (Ф.Бекон) та раціоналізму (Р.Декарт).

Ретельно та критично проаналізуємо основні чотири правила дедуктивно-раціоналістичного методу, розроблені французьким мислителем з позицій *здорового глузду*, що, за його визначенням, являє собою «здатність правильно міркувати і відрізнити істину від хибності» [Декарт 2015: 37], яка «від природи є однаковою у всіх людей» [Декарт 2015: 37]. При цьому врахуймо реалії буття I чверті ХХІ ст. й досягнення у сфері філософії, зокрема психоаналізу.

Під окресленим кутом зору, на мою думку, на особливо пильну увагу заслуговує *перше правило* методу засновника раціоналістичного філософського напрямку, який виключно ґрунтується на процесі *пізнання*, здійснюваного *розумом*, який вирізняє людину з-поміж інших живих істот *здатністю до мислення*: «*Перше* – ніколи не приймати за істинне нічого, що я не визнаю би таким з *очевидністю*, тобто ретельно уникати похапливості й упередженості та включати у свої судження тільки те, що уявляється *моєму розумові* настільки *ясно і виразно*, що не дає мені жодного приводу для *сумніву*» [Декарт 2015: 42] (курсив наш – О.О.).

Коментар. У першу чергу, слід *вкотре* виокремити такі загальновідомі ключові складники *першого правила* методу Р.Декарта,

безпосередньо спрямованого на констатацію істини, як очевидність, ясність, виразність, відсутність сумніву. Надалі, варто зауважити, що, за Р.Декартом, йдеться про *максимальну простоту* очевидної істинної аксіоми, яка постає перед недосконалим розумом людини *інтуїтивно*.

До слова, максимальну простоту, на якій акцентував увагу французький учений, ми можемо тлумачити навіть як абсолютну, у зв'язку з чим вважаю за доцільне відмітити, що у матеріальному, скінченому світі, який досягається через недосконалі органи чуттів людини та далеко не стовідсоткову працю людського мозку / свідомості), немає місця Абсолюту, людське прагнення до якого, недосяжне у цьому житті через страждання, біль, катаклізми (природні, соціальні, екологічні тощо), катастрофи, втрати тощо, розташовує його поза межами Людини й земних умов існування (Бог, рай, потойбічна віддяка за праведний спосіб життя, золотий вік людства тощо).

У даному контексті, на моє глибоке переконання, доречно й доцільно сфокусувати науково-дослідницьку увагу та активний промінь пізнання на війнах, які точаться у сучасному світі, як *соціальному катаклізмі*, який заперечує / знімає (за загальновідомою термінологією видатного німецького мислителя Г.В.Ф.Гегеля) усі онтологічні перспективи й можливості людини / людства у модусі майбутнього. При цьому важливо відмітити, що *війна*, всередині ситуації якої опиняється й перебуває людина / сім'я / громада / суспільство / держава, чинить на них безпосередній вплив, активізуючи як інстинкти (зокрема, інстинкт самозбереження або самозаперечення), так і розумову діяльність, спрямовану на пізнання істини об'єктивного світу, що розташовується у так званій чистій площині, не викривленій / не спотвореній емоціями та оціночними судженнями. Згідно з Р.Декартом, розпочинається така розумова діяльність з простих і очевидних істин.

Яскравим прикладом *простой істини*, на мою думку, слугує твердження: «рф – країна-загарбниця». Слід зауважити, що всередині самої рф та у низці країн світу (КНДР, Іран, Нікарагуа та ін.) дане твердження *не є*

очевидним. При цьому важливо відмітити, що прості істини, на моє глибоке переконання, мають бути очевидними для всіх розумних істот, наділених від природи чи Бога здатністю до мислення, у т.ч. критичного. У зв'язку із зазначеним у науково-дослідницькій площині, з огляду на твердження Р.Декарта, виникає нагальна потреба у з'ясуванні причин наведеної у прикладі *неочевидності*. У цьому науковому пошуку, який за своїми методологічними засадами максимально відрізняється від пересічних оціночних суджень, які засновуються на ідеологемах, загальноприйнятих та ustalених у конкретному суспільстві, я вважаю за доцільне взяти за методологічну основу такі психоаналітичні поняття, запроваджені Е.Фроммом, як:

1) *соціальне несвідоме* (зміст даного поняття безпосередньо охоплює витіснені елементи та сфери, що притаманні переважній більшості членів конкретного суспільства; важливо відмітити, що зазначений процес витіснення зумовлений прийнятими, чітко окресленими й суворо дотримуваними у суспільстві табу, спрямованими виключно на забезпечення його подальшого функціонування, яке а ргіогі має бути тільки успішним);

2) *соціально обумовлений фільтр*, який і слугує безпосереднім інструментом впливу на соціальне несвідоме пересічних громадян, які перебувають у полоні ілюзій (до слова, міркування Е.Фромма про сутність соціального несвідомого містяться у його праці 1962 р. «З полону ілюзій»); при цьому важливо зауважити, що зазначений «полон ілюзій», як і соціальне несвідоме загалом свідомо продукуються та поширюються у суспільствах (наприклад, рф, КНДР, Іран, Нікарагуа тощо), які не мають жодним ознак суспільства громадянського та демократичного.

Саме *соціально обумовлений фільтр*, сформований та усталений у процесі суспільного розвитку, зокрема й штучно спродукований за тоталітарних режимів, і слугує часто нездоланною перешкодою на шляху усвідомлення як окремих переживань людини, так і очевидних істин. До слова, слід відмітити, що Е.Фромм виокремив такі три ключові складники соціально обумовленого фільтра, як *мова*

(згадаймо про винищення української мови російською імперією); *логіка* (логіка знищення опозиції) й *соціальні табу* (табу в рф на одяг у блакитно-жовтих кольорах). До того ж, варто зважувати на те, що соціальне несвідоме безпосередньо перебуває у тісному взаємозв'язку й взаємодії з несвідомим індивідуальним (йдеться про їхню нерозривну єдність), що й позначається на світосприйнятті й судженнях індивіда попри *очевидність* істин і максим.

Друге (аналіз), третє (синтез) й четверте (всеохопність і повнота висновків) правила методу Р.Декарта, на моє глибоке переконання, можуть бути зреалізовані через натхненну, скрупульозну й вмотивовану науково-дослідницьку працю, яка, будучи спрямована на якість, й виокремиться якістю.

У контексті даного дослідження важливо звернути увагу й на *правила моралі*, сформульовані Р. Декартом. І одразу, з огляду на принцип *очевидності*, виникають питання щодо *першої максими*, згідно з якою людина має «коритися законам та звичаям ... країни, ... дотримуватися релігії».

Коментар. Крізь призму критичного мислення та з огляду на проведений вище аналіз слід зауважити, що закони, звичаї і навіть релігійні цінності країни можуть бути штучно спродукованими інструментами впливу на соціальне несвідоме (яскравим прикладом чого слугують рф, КНДР, Нікарагуа тощо).

Натомість, на мою думку, слушною є *друга максима*, введена Р.Декартом з власного раціоналістичного методу: «... залишатися настільки твердим і рішучим у своїх діях, наскільки це було мені до снаги і з не меншою наполегливістю слідувати навіть найсумнівішим опініям, якщо я поціновував їх як цілком слушні» [Декарт 2015: 44].

Коментар – *порада науковцям-початківцям*. *Твердість і рішучість* у відстоюванні власної наукової позиції (концепції, теорії тощо), заснованої на раціональних і логічно обґрунтованих висновках, отриманих у ході критичного аналізу й проведеного дослідження, сприятиме як формулюванню пунктів новизни, так і впровадженню у соціальну дійсність нових засобів і технологій розв'язання актуальних особистісних, сімейних і суспіль-

них проблем.

Третя максима Р.Декарта полягає у тому, щоб «... завжди прагнути перемагати радше себе, ніж долю, змінюючи свої бажання, а не світовий лад, і взагалі звикнути до думки, що у повній нашій владі перебувають виключно наші думки і що після того, як ми зробили все можливе стосовно зовнішніх для нас речей, те, що нам не вдалося, слід розглядати як щось абсолютно неможливе» [Декарт 2015: 44] – йдеться про загальнопоширену пораду із царини психології.

Коментар. На перший погляд, порада, дійсно, видається слушною, доки ми не почнемо критично аналізувати *очевидні* речі. У даному контексті розглянемо два приклади.

1. *З реалій сьогодення*: пересічні громадяни рф, позбавлені здатності до критичного мислення й аналізу, у рідких випадках володіють власними думками; у випадку ж незадоволення вони продовжують підкорятися встановленому диктатором ладу й не мають жодного наміру змінювати не те що світовий чи рф-ний лад, а й себе (така позиція є зрозумілою – *очевидною* – з огляду на те, що вони перебувають у стані повної конфлюєнції з державною політикою рф, підпорядковуючись соціально обумовленому фільтру; у свою чергу, все, що відфільтровується, залишається або поза їхньою свідомістю (критичним мисленням), або видається їм «абсолютно неможливим» і, відповідно, таким, що не заслуговує на те, щоб до його змін було докладено будь-які зусилля). Інакше кажучи, в останньому випадку наділені розумом істоти уникають особистісного марнотратства, тим самим занурюючи себе в «енергозберігаючий» режим, який дозволяє їм зберегти життя, що насправді є лише ілюзією існування через відсутність свободи волі, вибору, творчості тощо.

2. *Приклад, наведений самим Р.Декартом*: «Обернувши ... потребу на чесноту, ми так само не бажатимемо стати здоровими, коли ми хворі...» .

Коментар. Даний приклад актуалізує питання: «Де зусилля, спрямовані на перемогу себе?» Так, хворобу, у т. ч. невиліковну, тобто долю, людина перемогти не здатна, та вона здатна перемогти себе й попри біль продов-

жити зреалізовувати свій внутрішній потенціал, який, як і буття, є невечерпний.

Зрештою слід зазначити, що світовий лад також зазнає змін, що, між іншим, детерміновані людською активністю (йдеться як про активну практичну діяльність людини, так і про активність науковців, зокрема теоретиків; при цьому слід пам'ятати, що будь-яке теоретизування, будучи позбавленим абстрактності, має безпосередні виходи на практичні впровадження).

Згідно з *четвертою максимом*, за Р.Декартом, «... немає нічого кращого, ніж продовжити ті справи, якими я займаюся, тобто присвятити все моє життя вдосконаленню мого розуму й просуватися, наскільки я буду в змозі, у пізнанні істини згідно з методом, котрий я сам для себе обрав» [Декарт 2015: 45].

Коментар – порада науковцям-початківцям. Сенс життя людини зазнає змін упродовж життєвого шляху, однак одним з орієнтирів має бути прагнення до самовдосконалення й саморозвитку. Обравши шлях пізнання й визначившись з його орієнтирами (методами), людина розумна має усвідомити, що це на все життя (можуть змінюватися наукові інтереси,

однак незмінним залишатиметься прагнення, зреалізоване у практичній науковій діяльності).

Висновки.

Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки.

1. *У площині ratio:* особливої уваги потребує усвідомлення сутності першого принципу раціоналістичного методу Р.Декарта, що передбачає всебічне наукове обґрунтування вибору простих та очевидних істин як першоснови подальшої розбудови наукового дослідження, що дозволить спростувати *неочевидність очевидного*, а також ретельний підхід до визначення ключових слів у його межах.

2. *У площині моралі:* науковцю слід розвинути у собі й надалі дотримуватися таких якостей, як рішучість, твердість, наполегливість, що попри сумнів (внутрішній і зовнішній) дозволять дотриматися власно обраної індивідуальної наукової траєкторії.

У перспективі дана робота має зорієнтувати на свідоме обрання й оперування методами пізнання, що сприятиме підвищенню ефективності науково-дослідницької діяльності та якості праці науковців-початківців.

Бібліографічні посилання

- Декарт, Р. (2015). Міркування про метод» (щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках). *Психологія і суспільство*, 2, 37-46.
- Пилипишин, П. (2020). Гносіологічно-раціоналістичне розуміння індивідуалізму у філософії права Рене Декарта. *Південноукраїнський правничий часопис. Актуальні проблеми історико-правової науки*, 4, 322-326.
- Свечаревська, В. (2019). Проблема психологічної структури відповідальності особистості. *Вітакультурна методологія: антологія. До 25-річчя наукової школи професора А.В.Фурмана: колективна монографія*. Тернопіль 263-268.

References

- Descartes, R. (2015). *Mirkuvannya pro metod (shchob pravylny spryamuvaty sviy rozum I vidshukaty istynu v naukakh)* [Thinking about the method (to direct your mind and find the truth in the sciences)]. *Psykhohihiya i suspilstvo*, 2, 37-46. (in Ukrainian)
- Pylypyshyn, P. (2020). *Hnoseolohichno-ratsionalistychne rozumynnya indyvidualizmu u filosofiyi prava Rene Dekarta*. [Epistemological-rationalist understanding of individualism in Rene Descartes philosophy of law]. *Pivdennoukrayinskyu pravnychyyu chasopys. Aktualni problemy istoriko-pravovoyi nauky*, 4, 322-326. (in Ukrainian)
- Svecharevska, V. (2019). *Problema psykhologichnoyi struktury vidpovidalnosti osobystosti*. [The problem of the psychological structure of individual responsibility]. *Vitakulturna metodolohiia: antolohiia. Do 25-richchia naukovoї shkoly profesora A.V.Furmana: kolektyvna monohrafiia*. Ternopil, 263-268. (in Ukrainian)